

I. Het Orchonschrift

De vroegst bekende voorbeelden van een op schrift gestelde Turkse taal zijn gevonden in de Mongoolse Orchonvallei. De inscripties dateren uit de 8^e eeuw na Christus, en zijn opgesteld in het Oud-Turkse schrift, ook bekend als het Orchonschrift.

Hieronder staan een aantal woorden in het schrift met hun transcripties.*

ᠤᠯᠤᠰ	kaltı
ᠠᠰᠢᠷᠠ	asra
ᠪᠣᠳᠤᠨ	bodun
ᠲᠠᠯᠢᠨᠮᠠᠰᠠᠷ	tälinmäsär
ᠬᠥᠬᠦᠢᠷᠦᠨ	kökyürün
ᠤᠰᠢᠨᠲᠠ	özintä
ᠬᠠᠮᠤᠭ	kamug
ᠠᠭᠠᠯᠤᠭ	agalug
ᠶᠠᠷᠯᠢᠭ	yarlıg
ᠪᠠᠯᠭᠦᠯᠦᠭ	bälgülüg
ᠠᠰᠢᠳᠢᠨ	äşidin

Opgave 1: Geef de transcriptie van de volgende woorden.

ᠨᠠᠭᠠᠨ
ᠬᠠᠭᠠᠭᠠᠭᠠᠭᠠᠭᠠ
ᠤᠯᠤᠰᠠᠭᠠᠭᠠ
ᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠᠨᠠ

* De <ᠤ> in de transcriptie is een klinker die lijkt op de Nederlandse 'stomme e', de <ᠨ> is een medeklinker die hetzelfde klinkt als *ng* in het Nederlandse woord *ring*, en de <ᠰ> is een medeklinker met dezelfde klank als de *sj* in het Nederlandse woord *sjabloon*.

Opgave 2: Welke van de volgende vormen is/zijn onjuist? Geef aan waarom.

ƒ > ʏ ʝ > ʞ
ʝ ʏ ʝ ʞ ʞ ʝ ƒ ʝ ʞ
ʝ ʝ ʝ ʞ
ʏ ʞ | ʝ ʞ ʝ ʞ ʞ
ʏ ʞ ʏ ʞ ʏ

Opgave 3: Zet de volgende woorden in het Orchonschrift.

başlandı
törlüg
yünsär
koñuz
taslarıñ

II. Letgaals

Het Letgaals is een Baltische taal. Hieronder staat een aantal zelfstandig naamwoorden. Gegeven zijn nominativus enkelvoud (onderwerp), de akkusativus enkelvoud (lijdend voorwerp), de genitivus meervoud (van de ...-en) en het verkleinwoord.*

nom.ev.	akk.ev.	gen.mv.	verkleinwoord	
<i>azars</i>	<i>azaru</i>	<i>azaru</i>	<i>ezereņš</i>	'meer'
<i>baarns</i>	<i>baarnu</i>	<i>baarnu</i>	<i>bierneņš</i>	'kind'
<i>gods</i>	<i>godu</i>	<i>godu</i>	<i>gadeņš</i>	'jaar'
<i>guņs</i>	<i>guni</i>	<i>guņu</i>	<i>guņteņa</i>	'vuur'
<i>odota</i>	<i>odotu</i>	<i>odotu</i>	<i>adateņa</i>	'naald'
<i>pruots</i>	<i>pruotu</i>	<i>pruotu</i>	<i>pruoteņš</i>	'geest'
<i>ruuka</i>	<i>ruuku</i>	<i>ruuku</i>	<i>ruuceņa</i>	'hand'
<i>ustoba</i>	<i>ustobu</i>	<i>ustobu</i>	<i>ustabeņa</i>	'huis'
<i>uuga</i>	<i>uugu</i>	<i>uugu</i>	<i>uudzeņa</i>	'bes'
<i>valaana</i>	<i>valaanu</i>	<i>valaanu</i>	<i>velieneņa</i>	'plag'
<i>zuuss</i>	<i>zuusi</i>	<i>zuusu</i>	<i>zuusteņa</i>	'gans'
<i>zyrgs</i>	<i>zyrgu</i>	<i>zyrgu</i>	<i>zirdzeņš</i>	'paard'

Opgave 1: Maak van de volgende woorden verkleinwoorden:

- rynda* 'rij'
- kuuks*, akk.ev. *kuuku* 'boom'
- saata* 'hek'
- nuoss*, akk.ev. *nuosi* 'neus'

Bij de woorden hierboven blijft de klinker in de eerste lettergreep of in de eerste twee lettergrepen hetzelfde in de nominativus enkelvoud, akkusativus enkelvoud en genitivus meervoud en wijkt hij soms af in het verkleinwoord. In een paar woorden wijkt de klinker juist af in de genitivus meervoud, bijvoorbeeld *acs* 'oog' en *zivs* 'vis'.

nom.ev.	akk.ev.	gen.mv.	verkleinwoord	
<i>acs</i>	<i>aci</i>	<i>ocu</i>	<i>acteņa</i>	'oog'
<i>zivs</i>	<i>zivi</i>	2	<i>zivteņa</i>	'vis'

Opgave 2: Hoe luidt de genitivus meervoud van het woord voor 'vis'?

* De <ņ> is een medeklinker die hetzelfde klinkt als *nj* in het Nederlandse woord *bonje*, en de <š> is een medeklinker die klinkt als *sj* in Nederlands *sjabloon*.

Opgave 3: Vul nu de ontbrekende vormen van de woorden voor ‘rand’, ‘schoondochter’ en ‘valk’ in de onderstaande tabel in:

nom.ev.	akk.ev.	gen.mv.	verkleinwoord	
3a	3b	3c	<i>maleṇa</i>	‘rand’
3d	3e	3f	<i>vedekleṇa</i>	‘schoondochter’
<i>vonogs</i>	3g	3h	3i	‘valk’

III. Chalcatongo Mixteeks

Het Mixteeks is een tak van de Oto-Mangeese taalfamilie. Mixteeks wordt voornamelijk gesproken door de Mixteken die in het zuiden van Mexico wonen. Met een half miljoen sprekers is het Mixteeks de op drie na grootste taal van Mexico. Het is echter preciezer om het Mixteeks niet als een enkele taal te beschouwen, maar als een continuüm van verschillende dialecten of zelfs van verschillende talen. Deze opgave gaat over het Mixteeks zoals gesproken in het dorpje Chalcatongo.

Het Chalcatongo Mixteeks heeft een bijzondere manier om plaatsen aan te duiden, zoals de volgende zinnen laten zien.*

hiyaa ndaʔayũnu sikimesa	De tak is op de tafel.
nindeči saa šiniyũnu	De vogel vloog over de boom.
nindukooðe šiniyũkuri	Hij zat bovenop mijn heuvel.
ndukoo seʔe wãã haʔamesa	Die zoon zit naast de tafelpoot.
nihyaari sikibeʔeri	Ik was op het dak van mijn huis.
ndukoori šiniyũnu	Ik zit in de boomtop.
hiyaa yuu wãã čiimesa	Die rots is onder de tafel.
hitu seʔeri yatabeʔe	Mijn zoon ligt achter het huis.
nindukoori sikihika yatayũnu	Ik zat bovenop de muur achter de boom.
hiyaa beñũʔũ sikiyuu haʔayũku	De kerk is op een rots aan de voet van de heuvel.

De letterlijke betekenis van de volgende Mixteekse woorden is gegeven.

šini	hoofd
ndaʔa	hand, arm
či	buik
siki	rug (van een dier)
yata	rug (van een mens)
haʔa	voet, been

Opgave 1: Vertaal de volgende zinnen naar (goed) Nederlands. D.w.z. *de voet van een berg* is goed Nederlands, terwijl *het hoofd van een berg* dat niet is.

- nihitu yuuri haʔari
- hiyaaðe yatahikari

* De <š> is een medeklinker die hetzelfde klinkt als *sj* in het Nederlandse woord *sjabloon*, <č> klinkt als *tsj* in *tsja*. De medeklinker <ð> wordt uitgesproken als *th* in Engels *though*. De medeklinker <ʔ> is een zogenaamde glottisslag, de klank die je hoort tussen de twee klinkers in Nederlands *beamen*. Een letter met een ~ wordt door de neus uitgesproken. Tot slot, de klinker <i> zit qua uitspraak tussen *u* in Nederlands *huh* en *u* in *uw*.

Opgave 2: Vertaal de volgende zinnen naar Chalcatongo Mixteeks.

- a. De zoon vliegt over de tafel.
- b. Die vleugel lag op mijn arm.

Opgave 3: Een van de volgende twee zinnen is geen correct Mixteeks. Geef aan welke en leg uit waarom.

- a. ndukooðe sikihika
- b. nihiyaari šinihika

Opgave 4: Leg uit in welke situaties de volgende vertalingen van *onder de boom* correct zijn. Je mag de situatie beschrijven of tekenen.

- a. haʔayũnu
- b. čiiyũnu

Opgave 5: Vertaal de volgende woorden naar (goed) Nederlands en verklaar het verschil in betekenis.

- a. sikibeñũʔũ
- b. yatabeñũʔũ

IV. Nederlands *be-*

Het Nederlands kent het voorvoegsel *be-*, dat gebruikt wordt om werkwoorden te vormen. Hier volgen enkele werkwoorden met dit voorvoegsel.

*beangstigen, bedreigen, belasten,
belichten, belopen, beluisteren,
bemannen, benauwen, benevelen,
berekenen, berijden, betoveren,
beveiligen, bevolken, bewapenen,
bezingen, bezwangeren, bezwaren*

Opgave 1: De werkwoorden hierboven kunnen worden onderverdeeld in verschillende groepen op grond van de manier waarop ze gevormd zijn. Deel alle werkwoorden hierboven in groepen in.

Sommige werkwoorden lijken op het eerste gezicht bij twee groepen ingedeeld te kunnen worden. *Beproeven* is zo'n werkwoord.

Opgave 2:

- a. Geef aan tot welke groepen die je hierboven hebt samengesteld *beproeven* zou kunnen horen?
- b. Bedenk en leg uit in welke van deze groepen *beproeven* het beste past.

Opgave 3: noem nog een Nederlands werkwoord dat bij meer dan één van de in opgave 1 vastgestelde groepen zou kunnen horen.

Opgave 4: Probeer voor ieder van de groepen meest voorkomende functie te definiëren.

V. Ojibwe

Ojibwe (*Aniṣinaabeemowin*, *Niṣnaabemwin*) is een Algonkische taal die gesproken wordt in een groot gebied rond het middelpunt van de Canadees-Amerikaanse grens. Het Ojibwe heeft geen standaardtaal, en elke gemeenschap heeft zijn eigen dialect. Deze opgave gaat over de dialecten van Minnesota (VS) en Zuid-Ontario (Canada). In de tabel hieronder staan een aantal woorden in het Minnesota-Ojibwe. Naast hun standaardvorm ('wigwam') is de zogeheten possessievorm ('zijn/haar wigwam') aangegeven.*

standaard	possessief	
<i>wiigiwaam</i>	<i>owiigiwaam</i>	'wigwam'ⁱ
<i>mijikaawan</i>	<i>omijikaawan</i>	'want'
<i>abwi</i>	1a	'peddel'
<i>abiigizigeewini</i>	1b	'vatverwarmer'
<i>ikwee</i>	<i>odikwee</i>	'vrouw'
<i>ikidowin</i>	1c	'woord'
1d	<i>ozeegibanwaanišî</i>	'cederpestvogel'
<i>apakwaanaajî</i>	<i>odapakwaanaajî</i>	'vleermuis'
<i>dakib</i>	1e	'koud water'
<i>ookomisan</i>	1f	'grootmoeder'

Opgave 1: Vul de vakjes **1a** t/m **1f** in.

Opgave 2: Hieronder staat dezelfde tabel, maar dan met de bijbehorende woorden in het dialect van Zuid-Ontario erbij. Vul nu de vakjes **2a** t/m **2j** in. De vakjes 1a t/m 1f zijn hierbij open gelaten; hier kun je voor jezelf de antwoorden die je bij vraag 1 gevonden hebt invullen.

Minnesota		Zuid-Ontario	
standaard	possessief	standaard	possessief
<i>wiigiwaam</i>	<i>owiigiwaam</i>	2a	<i>wiigwaam</i> 'wigwam'
<i>mijikaawan</i>	<i>omijikaawan</i>	<i>mijikaawan</i>	2b 'want'
<i>abwi</i>		2c	<i>dabwi</i> 'peddel'
<i>abiigizigeewini</i>		<i>biigizigeewni</i>	2d 'vatverwarmer'
<i>ikwee</i>	<i>odikwee</i>	2e	2f 'vrouw'
<i>ikidowin</i>		<i>kidwin</i>	<i>dikdowin</i> 'woord'
	<i>ozeegibanwaanišî</i>	<i>zeegbanwaanšî</i>	2g 'cederpestvogel'
<i>apakwaanaajî</i>	<i>odapakwaanaajî</i>	2h	<i>dapkwaanaajî</i> 'vleermuis'

* De <š> is een medeklinker die hetzelfde klinkt als *sj* in het Nederlandse woord *sjabloon*, de *j* als de *j* in het Engelse *job*, en de *g* als de *g* in het Engelse *got*. De <î> is een *ie* die door de neus wordt uitgesproken. Een dubbel geschreven klinker wordt lang uitgesproken.

ⁱ Een wigwam is een tent met een rond dak in de vorm van een halve bol, in tegenstelling tot een tipi, die de vorm van een kegel heeft.

<i>dakib</i>	<i>dkib</i>	<i>dakib</i>	'koud water'
<i>ookomisan</i>	2i	2j	'grootmoeder'

Opgave 3: Hieronder zijn nog een aantal woorden in de twee dialecten van het Ojibwe. Vul de vakjes **3a** t/m **3g** in.

Minnesota		Zuid-Ontario		
standaard	possessief	standaard	possessief	
3a	3b	<i>mkizin</i>	<i>makzin</i>	'schoen'
3c	<i>odinaabandamowin</i>	<i>naabndamwin</i>	<i>dinaabndamwin</i>	'visioen'
3d	3e	<i>dbasjiw</i>	<i>dabsajiw</i>	'lage berg'
3f	3g	<i>oodeem</i>	<i>doodeem</i>	'totem, clan'

De possessievormen van Zuid-Ontario uit de vorige twee vragen worden alleen door de oudere generatie gebruikt. Jongere sprekers gebruiken andere vormen, zoals te zien is in de volgende tabel:

standaard	possessief		
	oude generatie	jonge generatie	
<i>mkizin</i>	<i>makzin</i>	<i>damkizin, dimkizin</i>	'schoen'
<i>wiigwaam</i>	<i>wiigwaam</i>	<i>dawiigwaam, diwiigwaam</i>	'wigwam'
<i>kidwin</i>	<i>dikdowin</i>	<i>dakidwin, dikidwin</i>	'woord'

Opgave 4: Leg uit hoe je denkt dat deze nieuwe possessievormen ontstaan zijn, en waarom ze ontstaan zijn.

VI. Tok Pisin

Tok Pisin is de officiële taal van Nieuw-Guinea. Het is voornamelijk gebaseerd op het Engels. Hoewel het behoorlijk wat veranderingen heeft ondergaan, zijn veel woorden nog steeds herkenbaar. Hieronder volgen een aantal zinnen in het Tok Pisin, samen met de situatie waarin ze gesproken zijn en hun vertaling.

- a) Een politie-agent in een interview:

Nau mi kam long ples bilong waitman, ples hia i no stret, planti maunten.

'Nu ben ik naar het gebied van de blanken gekomen, het gebied is niet vlak, er zijn veel bergen.'

- b) Een man vertelt wat hij en zijn vriend gaan doen tegen zijn vrouw:

Mitupela i go Ravaira, na baembai mitupela i sutim pisin.

'Wij gaan naar Ravaira, en daarna schieten we een vogel.'

- c) Een officiële brief van de Australische regering aan de bevolking uit de 2e wereldoorlog (toen Papoea-Nieuw-Guinea deel was van Australië):

Mipela kisim Salamaua na Lae na Finshapen, na kilim ol Japan.

'Wij hebben Salamaua, Lae en Finschhafen, en we hebben alle Japanners gedood.'

- d) Een man vertelt aan een buitenlandse onderzoeker hoe het leven in zijn dorp de afgelopen jaren veranderd is.

Tasol nau mipela i kisim save long Tok Pisin, orait, mipela mas toktok long Tok Pisin nau, sista, kandare, brata.

'Maar nu hebben we kennis over Tok Pisin, juist, we moeten nu praten in het Tok Pisin, zusters, ooms, en broers.'

- e) Een dorpsoudste vertelt aan de rest van het dorp een avontuur dat een van de dorpsgenoten heeft meegemaakt.

Bai yupela harim wanpela toktok i kam long pren bilong yumipela.

'Jullie horen een verhaal dat kwam van een vriend van ons.'

- f) Een man schrijft een brief aan twee vriendinnen van hem.

Hollow na gut de long yutupela. [...] Yutupela lukim dispela pas, orait, bekim pas bilong mi na mi lukim.

'Hallo en een goede dag voor jullie. [...] Jullie zien deze brief, juist, stuur een brief terug naar mij en ik zal hem zien.'

- g) Een paar regels uit een religieus lied uit het *singsing buk*:

*Ol de ting long yumipela,
yumipela tu ting long em,
yumipela man belong Jisas.*

'Hij denkt de hele dag aan ons,
wij denken ook aan hem,
wij zijn mannen van Jezus.'

h) De wolf haalt Roodkapje over om eerst iets anders te doen voordat ze naar grootmoeder gaat:

Nau em go tok sem: 'kam yumitupela pikim flaua pastaim'.

Nu zegt hij als volgt: 'kom, we plukken eerst bloemen'.

Opgave 1: Hieronder staan nog een aantal zinnen in het Tok Pisin. Geef aan welke vorm van het werkwoord gebruikt moet worden, en leg uit waarom:

- a. ***Hat/Hatim** ges o lektrik aven i go inap 180C.*
'verhit een gas- of elektrische oven tot 180C.'
- b. *Pik i **bagarap/bagarapim** gaten.*
'Het varken verpestte de tuin.'
- c. *Orait yu i kam na **slip/slipim** ananit long haus.*
'Ok, kom en slaap onder het huis.'

Opgave 2: Vul de weggelaten persoonlijke voornaamwoorden in in de volgende zinnen:

- a. Een meisje tegen twee vriendinnen:
Tasol mi laik bihainim wara na bungim ... long hap.
'Maar ik wil het water volgen en **jullie** daar ontmoeten.'
- b. Uit *Makpes*, een versie van MacBeth die zich afspeelt in Papoea-Nieuw-Guinea. Deze regel wordt gezegd door een tovenaars die spreekt tegen een groep medetovenaars:
... poisonman behainim nait na hait long san!
'**Wij** tovenaars volgen hem 's nachts en verschuilen overdag!'
- c. Uit een propagandapamflet van de Japanse vloot tijdens de 2e wereldoorlog:
Olrail ..., Nippon Nevi, i salim bom balus; I go bomim dispela ples ol tugeta, bai bai no mo man stop. Naba wan Comander na Cheef bilong Imperial Nippon Fleet.
'Dan sturen **wij**, de Japanse vloot, vliegtuigbommen; we bombarderen dit gebied volledig, en dan zijn er geen mensen meer. Opperbevelhebber van de Japanse vloot.'
- d. Jezus vraagt aan zijn discipelen hoeveel eten ze bij zich hebben:
Jisas i askim ol: "... i gat hamas bret?" Na ol i tok, "7-pela."
'Jezus vraagt hen: 'hoeveel brood hebben **jullie**?' En ze zeggen: 'zeven'.'

Opgave 3: Het Tok Pisin heeft ook een persoonlijk voornaamwoord *yumitripela*. Kun je een situatie verzinnen en een Nederlandse zin die in die situatie wordt gesproken, waarin dit woord voorkomt in de vertaling?